

YENİ TÜRK EDEBİYATI ARAŞTIRMALARI

Modern Turkish Literature Researches

Research Article / Araştırma Makalesi

Ocak-Haziran 2019/11:21 (80-91)

Makalenin Geliş Tarihi: 09.04.2019

Makalenin Kabul Tarihi: 12.04.2019

ORHAN PAMUK'UN "KARA KİTAP" ROMANINDA HURÛFİLİK İNANCININ İZLERİ

Recai DEMİR¹

ORCID: 0000-0003-0517-5937

ÖZ

Hurûfluk 14. yüzyılda Fazlullah Esterabadi tarafından Tebriz'de ortaya konulmuş, İslam'ın Batını bir yorumudur. Esterabadi rüya yorumlarından elde ettiği bilgileri kullanmış, İslam'ın temel kavramlarını dönüştürerek Anadolu, İran ve Hindistan'a yayılan yeni bir dinî anlayış getirmiştir. Hurûfler dünyanın işleyişine, geleceğe dair haberler vererek âlim, devlet adamı, asker vb. pek çok zümreden taraftar toplamışlardır.

Orhan Pamuk, *Kara Kitap* romanında İslam kültürünün pek çok değerinin yanında Hurûfliğe de geniş bir şekilde yer vermiştir. Celal karakterinin Fazlullah Esterabadi ile özdeşleştiği romanda, Galip Hurûflerin yüz okuma, rüya yorumu, sayı ve harf sembolizmi vb. yöntemlerini kullanarak dünyanın gizemlerini çözmeye çalışır. Galip karısı Rüya'yı ararken çıktığı yolculukta Hurûflerle ve Hurûfliğe dair izlerle karşılaşır. Bu makalede *Kara Kitap* romanına yansıyan Hurûfliğin inançları, kavramları ve yöntemleri tespit edilecek, romanın işleyişine yaptığı katkılar ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Orhan Pamuk, *Kara Kitap*, Hurûfluk, Fazlullah Esterabadi, kıyamet.

¹ Dr., İstanbul Büyükşehir Belediyesi, Basın Sorumlusu.
eposta: demirrecai@gmail.com

TRACES OF THE HURUFISM FAITH IN ORHAN PAMUK'S NOVEL "THE BLACK BOOK"

ABSTRACT

Hurûfism is a Batinite interpretation of Islam in the 14th century and set by Fazlullah Esterabadi in Tabriz. Esterabadi used the information which he obtained from his dream interpretations and transformed the basic concepts of Islam and brought a new religious understanding spreading to Anatolia, Iran and India. Hurûfis gathered supporter like scholars, statesmen, soldiers etc. by informing about functioning of the world and also future.

In his novel *The Black Book*, Orhan Pamuk referred to Hurûfism broadly as well as many other values of Islamic culture. In the novel where Celal's character is identified with Fazlullah Esterabadi, Galip tries to solve the mysteries of the world by using the methods like Hurûfis' face reading, dream interpretation, number and letter symbolism, etc. Galip encounters the the Hurûfis and the signs of Hurûfism in his journey while he is searching for his wife Rûya. In this article, the beliefs, concepts and methods of Hurûfism which are reflected in *The Black Book* novel will be determined and their contributions of the novel's functioning will be revealed.

Keywords: Orhan Pamuk, *The Black Book*, Hurûfism, Fazlullah Esterabadi, doomsday.

Giriş

Hurûf ilmi, harf ve sayılara anlamlar yükleyerek hayatın, maddenin işleyişine, kadere dair bir takım gizemli bilgilere ulaştığını iddia eden bir ilimdir. Hurûflik ise Fazlullah Esterabadi'nin kuruculuğunu yaptığı, hurûf ilminin yöntemlerini kullanan, bunun yanı sıra İslam'ın mehdi, kıyamet, ahiret gibi kavramlarını bozarak yeni bir anlayış getiren Batını bir düşünce yapısıdır. Abdülbaki Gölpınarlı, *Hurûflik Metinleri Kataloğu* kitabının giriş kısmında Hurûfliğin tevil yoluyla dönüştürdüğü İslam inançlarını şöyle sıralar: "Hurûflik (...) ayrıca kıyâmeti, kıyâmetten önce Mehdî'nin, Dâbbat'ül-Arz'ın zuhûrunu, İsa'nın inişini, güneşin batıdan doğmasını, sırâtı, mîzânı, cenneti ve cehennemi de te'vîl edip bu harflere tatbik eder." (1973: 19)

Fazlullah Esterabadi Timur devrinde, XIV. yüzyılın ikinci yarısında faaliyetlerini sürdürmüştür. "Fazlullah 776 [1374-1375] yılında Tebriz'de, rüyasında Hz. İsa, Hz. Muhammed ve Hz. Âdem'i Allah'ın halifeleri; kendisini de Mehdi ve Mesih, peygamberlerin ve velilerin sonuncusu olarak görür." (Esterabadi 2012:14) Rüya yorumlarıyla, Kur'an ayetlerini tevil etmesiyle, İslam âlimlerinin genel kabullerine muhalefetiyle ismini duyurmayı başarmış, çevresinde kendisine bağlı bir mürit grubu toplamıştır. Düşüncelerini

Tebriz, Horasan, Azerbaycan, Anadolu gibi yerlerde müritleri vasıtasıyla yaymıştır. Etki alanı genişleyen Hurûfliği 16. ve 17. yüzyılda pek çok şair, sanatkâr, âlim ve devlet adamı benimsemiştir (Ocak 2013:156).

Fazlullah, Timur Devleti İran'ında İslam'ın en temel inançlarını bozmakla, zındıklıkla suçlanarak yargılanmıştır. Yargılama neticesinde suçlu bulunarak 1398 tarihinde idam edilmiştir. İdamın sonrasında Hurûfler takibe uğramışlar, Anadolu ve Hindistan gibi uzak coğrafyalara kaçmak zorunda kalmışlardır.

Hurûfî dervişleri inançlarını 15. yüzyıldan itibaren Osmanlı ülkesinde yaymaya başlamışlardır.

"Çelebi Sultan Mehmed ve oğlu Sultan Murad zamanında başlayan Hurûfî etkisi Fatih Sultan Mehmed döneminde saraya kadar ulaşmış. Taşköprizade'nin ifadesine göre genç padişah bile bir ara bu harekete meyletmişti. Hurûfler Herat, İsfahan ve Tebriz'de uyguladıkları taktikleri Osmanlı ülkesinde de uyguluyor. Bir yandan yeniçeriler arasında taraftar bulmaya, bir yandan da padişahı etkileyerek Hurûfliği devletin resmi mezhebi haline getirmeye ve iktidarı ele geçirmeye çalışıyorlardı." (Aksu 1998: 411)

Ulemanın çabalarıyla padişah II. Murad ikna edilmiş, Edirne'de yakalanan Hurûfler yakılarak öldürülmüştür.

Ahmet Yaşar Ocak, Hurûfliğin dayandığı temeli ve hulul düşüncesinin Anadolu'da yayılışını şöyle anlatır:

"Hurûfliğin temel akidesi, Fazlullah'ın Allah'ın mazhar'ı olduğu, yani Allah'ın Fazlullah'ın bedeninde görüntülediği ve onun kıyamet gününe yakın, Müslümanları, Hıristiyanları ve Musevileri kurtaracak Mehdi olduğu şeklinde özetlenebilir. Allah'ın insan bedenine hulul ettiğine (incarnation) dair bu çok kuvvetli inanç kanalıyla Hurûflük, Anadolu ve Rumeli'de yayılış sırasında bir kısım Bayrami Melamileri'ni, Kalenderiler'i -bu kanalla Bektaşiliği-ve bazı Halvetiyye çevrelerini, daha önemlisi, Kızılbaşlık'ta zaten var olan bu inancı daha da derinleştirmiştir." (2013: 156)

İnançlarını tasavvuf örtüsüyle sunan Hurûfler, Bektaşiliğin içinde kendilerine yer bulmuştur. Bektaşiliği kendi inançları etrafında değiştirmek için çaba göstermişler, etkili de olmuşlardır: "Hurûfî etkisi, bazen Bektaşi tekkelerini süsleyen resimlerde görülür: Ali, Hasan ve Hüseyin'in ya da başkalarının yüzleri, adlarını oluşturan harflerle resmedilmiştir." (Schimmel 2012: 357)

Hurûfler için yüzler önemli bir bilgi kaynağıdır. İnsanların yüzlerini okur, dünyaya dair sırları öğrenirler. Bu düşüncelerinin kaynağı şu inanca dayanır:

“Hurûflere göre, söz, Allah'ın Zatı'nın ulu tecellisidir; aynı zamanda insanın yüzünde de görünür; sözcükler, Allah'ın sırlarının açığa çıktığı yazı, en mükemmel haliyle Kuran haline gelir. Fazlullah, Adem'e dokuz, İbrahim'e on dört, Muhammed'e yirmi sekiz harf verilmiş olduğunu, kendisinin ise 32 harfin bilgisiyle şereflendirildiğini öğretmiştir.” (Schimmel 2012: 429)

Bu makalede Orhan Pamuk'un *Kara Kitap*'ında bu inanca dair tespit ettiğimiz izlere yer verilecek, romanın dokusuna yaptığı katkılar değerlendirilecektir.

Celal ve Fazlullah Benzerliği

Romanda Fazlullah'ın hayatının ve kurduğu düşüncenin izlerini *Kara Kitap*'ın gazeteci karakteri Celal'de açıkça görmek mümkündür. Fazlullah'ın hayat hikâyesinin çekiciliği, romanda Celal'in etrafında yaratılmak istenen gizem için önemli bir ilham kaynağıdır.

Celal işyerindeki ofisinde gazetelerden insan yüzleri keser. Bu kesik insan yüzleriyle Hurûflikten bahseden kitaplar, Celal'in Milliyet gazetesindeki odasında masanın üstünde durmaktadır. Celal kesik insan yüzlerini yorumlayarak onların kaderlerine dair çıkarımlarda bulunur. Bunun yanında Celal'in gazetede yazdığı “Rüyalarınızı Yorumluyoruz” ve “Yüzünüz Kişiliğiniz” köşelerinin isimleri Fazlullah Esterabadi'yi çağrıştırmaktadır. Celal okuyucu mektuplarıyla kendisine iletilen rüyaları ve okuyucularının gönderdiği fotoğraflardaki yüzleri köşesinde yorumlamaktadır. Fazlullah'ın ününe kavuşmasına sağlayan en önemli şeyler, gördüğü rüyalar ve bu rüyalara getirdiği yorumlardır. Fazlullah temasa geçtiği kişilerin de rüyalarını yorumlamıştır. Bunun yanında Hurûfler insanların yüzlerine bakarak onların karakterlerine, geleceklerine dair çıkarımlar yapmışlardır.

Celal, “Üç Silahşörler” adlı yazısında gazetecilik mesleğinin duayenleriyle yaptığı sohbetten bahsetmektedir. A yazarının ona tavsiyelerinden biri de “sokağa çık, yüzlere bak”tır. B yazarına göre ise esrarın anahtarı yüzümüzde saklıdır. Bu sohbetteki “Bak ve dinle” tavsiye cümlesinde Hurûflikte önem verilen seslere ve onların kâğıda dökülmüş işaretleri olan harflere işaret edilir.

Fazlullah'ın ününü sağlayan rüyaların ilki Hz. İsa ile ilgilidir. Hz. İsa ona bir hamamın kapısını açmış ve takip ettiği şeyhlerin doğru yolda olduklarını söylemiştir. 1375 yılında gördüğü rüyadan sonra kendisine kâinattaki tüm sırların kapılarının açıldığına inanmıştır. “Hz. Âdem, Hz. İsa ve Hz. Muhammed Allah'ın halifeleri, kendisi ise Mehdi ve Mesih'tir; peygamberlerin ve velilerin sonuncusudur.” (Ballı 2010:48) Hurûfliğin savunucuları tarafından Fazlullah'ın Mesih olduğu iddia edilmiş, sahip oldukları inancın propagandası

Hristiyan topluluklar arasında da yapılmıştır. Celal'in romanda Hz. İsa'ya benzeyen yönlerinin tasvir edilmesi bu aynileşmenin bir başka kanıtıdır. Celal şehrin ulaşılmaz bir köşesine gidip inzivaya çekilir. Celal'in "doğduğundan beri başının çevresini bir uğursuzluk halesi gibi saran" yalnızlık duygusuna kapılması akla Hz. İsa'yı getirir. Hristiyan ikonografisinde Hz. İsa başında hale ile tasvir edilmiştir. Bu hale onun kutsallığını tamamlayan bir semboldür.

İslami kaynaklarda kıyamete yakın bir mehdinin ortaya çıkacağı, yeryüzündeki düzeni tekrar sağlayacağı belirtilmiştir. Galip'in arayışı sırasında tanıştığı kadın da böyle bir beklenti içindedir. Galip yanından ayrılırken "hepimiz O'nu bekliyoruz, hepimiz, hepimiz O'nu bekliyoruz" der. Kastettiği kişi Celal'dir. Celal'in "hepimiz O'nu bekliyoruz" başlığıyla Mehdi'yle ilgili kaynaklardan derlediği bilgileri aktaran bir yazısı vardır. Celal'in her yazısında okuyucularına mesajlar gönderdiği düşünüldüğünde, bu yazıda Celal'in Mehdi'nin gelişini haber verdiğini görürüz. Celal'in takıntılı takipçilerinden Mahir İkinci, telefonda Celal zannettiği Galip'e, "Ordu içinde küçük bir örgüt, bir yeni tarikat. Mehdiye inanıyorlar. Vaktin geldiğine inanıyorlar." der (Pamuk 1991: 222). Romana göre Mehdi'nin gelişine yakın İstanbul'da bir kargaşa olacaktır.

Fazlullah, Hurûflüğün farklı yorumlarınca mehdi, Hz. İsa, peygamber olarak görülmüş; bunun da ötesinde kendisine tanrı gözüyle bakılmıştır. Celal'in de romanda tanrısal bir kişiliği olduğunu görmek mümkündür. Galip yazıhanesinde onu ararken Celal'in gözünün kendisini izlediği duygusuna kapılır. Galip boş odanın içinde Celal'in varlığını hisseder. F. M. Üçüncü ise Celal'in tanrısal bir sihre sahip olduğunu düşünür. Celal'e yakın olarak bu sihirde kendisinin de bir pay sahibi olabileceğini düşünür. Celal'in en sıradan sözlerini bile hayranlıkla karşılayarak mucize olarak algılar.

Celal'e inananlar olduğu gibi inanmayan pek çok kişi vardır. Galip, Celal'i teşhis etmek için morga gittiğinde memurlar, "Celal'in yüzler ve haritalar üzerine yazdıklarının 'sıradan bir numara' olduğunu, bu ucuz yöntemle kendisinden bir sır, bir emanet, bir ortaklık işareti bekleyen okurlarını aldatıp mutlu ettiğini" (Pamuk 1991: 420) söylerler. Onlara göre Hurûfler ise bizi kargaşaya, bir çeşit kıyamete doğru iten kumpasın, dış güçlerin temsilciliğini üstlenmişlerdir.

Esrar, *Kara Kitap*'ın her yerine sinmiş bir duygudur. Alaaddin'in dükkânına gelen müşterilerin taleplerinden Celal'in bu esrarı hissettiğini görüyoruz. Celal'e göre bir kış günü, "kış manzarası" değil de "yaz manzarası" isteyen adam, oyuncak bebeklere uzunca baktıktan sonra birkaç tanesini bir şişe rakıyla paketleyen iki karanlık adam bu esrarın parçasıdır. Bu olaydan sonra Alaaddin, rüyalarında dükkânının kepengini kapadıktan sonra gözlerini açan bu bebekleri görür. Celal'in yazısında anlatılan bu olay Rüya'nın ölüm şekliyle

birebir aynıdır. Rüya öldüğünde bu bebeklerin arasına düşmüş, içeride olduğu fark edilmeden geceyi burada geçirmiştir. Celal, Fazlullah gibi Alaaddin'in rüyasını yorumlayarak gelecekte haber vermiş, Rüya'nın ölüm şeklini yazısında okuyucularına anlatmıştır.

Galip, karısı onu terk ettiğinde her şeyi Celal'e anlatarak bu olayı yorumlamasını ister. Galip'in hayalinde Celal anlattıkça "burnumuzun dibindeki gerçekler" zengin bir hikâyenin parçası olur, hayat daha katlanılabilir hâle gelir. Galip, kendi dünyasında değil Celal'in anlattığı dünyada yaşamak isteyecektir (Pamuk 1991: 88).

Romana göre Hurûflerin sonu hep kötü bitmiştir. Hurûfliğin kurucusu Fazlullah Esterabadi "bir köpek gibi" (Pamuk 1991: 97) öldürülmüştür. Celal'in sonu da benzer bir şekilde olacak, Nişantaşı'nda yol ortasında öldürülecektir.

Yüzlerin Anlamı

Tasavvuf düşüncesinde kaderin insanların yüzlerine yansıdığı ifade edilmiştir. "Kaderin aynı zamanda, insanın yüzüne de yazılmış olduğu görülür; sufilerin, yüzünde görünen bir yazıdan yola çıkarak insanın kaderini okuyabildiklerine inanılmıştır" (Schimmel 2012: 431). "Alın yazısı" tabiri böyle bir düşünce etrafında oluşmuştur. Hurûfler bu düşünceyi tasavvuftan devralmış, insanların kaderlerini öğrenmede yüz okuma metodunu kullanmıştır.

Galip'in hayatın görünmeyen taraflarını çözmeye kullandığı yöntem, yüz okumadır. İngiliz gazeteci kadınla buluştuklarında kaçırdığı hikâyenin başını, kadının anlamlı yüzünden okumaya çalışır. Galatasaray Lisesi etrafında dolaşırken, küçük bir kız çocuğunun yüzünden bütün hayatların birbirine benzediğini okur.

Celal'in yazıhanesindeki masasında "gazete ve dergilerden kesilmiş kutular dolusu insan resmi, (...) Hurûflik ve harf ilmi üzerine iki büyük kutu dolusu yazı ve yayın" bulunmaktadır. Galip, dünyanın kendisinden sakladığı anlamı ve sırrı ortaya çıkarmak için Celal'in gazetelerden kestiği yabancı ve yerli artistlerin yüzlerini de okumaya çalışır. Celal'in "Hikâye Anlatamayanların Hikâyesi" yazısında, yüzlerdeki anlamın yoğunluğunu nelerin etkilediğini öğreniriz. Celal'e göre kendilerini sorunsuzca ifade edebilenlerin yüzleri birbirine benzemektedir. Bu yüzler genellikle anlamsızdır. Asıl anlamlı olan yüzler ise sessizlerin, kendilerini anlatamayanların, anlatsa da dinletemeyenlerin, önemsiz görünenlerin, dilsizlerin, insanların hikâyelerini merak etmediği kişilerindir (Pamuk 1991: 251). Çaresizlik, eziklik, yenilgi sonrasında insanların yüzleri anlam kazanmaktadır.

Galip İstanbul'da arayışı sırasında pek çok mekâna girer, birçok kişiyle konuşur. Süleymaniye Camii'ne gittiğinde, caminin imamına yüzlerle ilgili sorular sorar. Yüz okumayı bilen, sorulan sorulara kısa cevaplar veren imam, sakladığı sırrın ortaya çıkmasını istemeyen bir mürit gibi Galip'i camiden uzaklaştırır.

Fotoğrafçıyla kadının hikâyesinde, pavyonda fotoğrafçılık yapan genç adamdan çektiği fotoğraflardan birer kopyasını isteyen kadın, yüzlerden anlamlar okumaya çalışır. Kadın, hüznülülerin ve mahzunların geldiği pavyonda çekilen fotoğraflarda hiçbir anlam, harf göremez. Hayal kırıklığına uğrayan kadın, bir iki anlamlı yüze de rastlar. Bu yüzler bir kuyumcuya ve zimmetine para geçirmiş bir muhasebeciye aittir. Kadının ilgisini çeken asıl yüz ise uzun bir bekleyişten sonra karşısına çıkar. Karagümrük'te saatçilik yapan bu adamın yüzünde üç harf kolaylıkla okunabilmektedir.

Celal'in "Cellat ve Ağlayan Yüz" yazısında yüzler insanın hiç keşfetmediği ülkeler barındıran gizemli haritalara benzetilir. Cellat kellesini aldığı paşanın yüzünde otuz yıllık meslek hayatında görmediği bir şeyi görür. Bu yüze baktıktan sonra ilk defa fark ettiği yeni bir dünyayla karşılaşır. Dünya sanki bir şeyler söylemek ister, bir anlamı işaret etmektedir. Tüm bu anlam dumanlı bir belirsizlik içinde kaybolmaktadır.

Romanda *Hüsn ü Aşk*'tan Hurûfliğin bakış açısıyla bahsedildiğini görürüz. Aşk düştüğü kuyuda binlerce suret ve surattan sarhoş olur, izler ve işaretlerin peşinden giderek harflerin sırrına gömülür.

Hurûfliğin Kıyameti

Kara Kitap'ta "Boğaz'ın Sularının Çekildiği Zaman" adlı bölüm pek çok detayıyla bize kıyamet sahnelerini andıran bir panorama çizer. Boğazın suları çekilmiş, yerini bataklıkla kaplı bir alana terk etmiştir. Bu sahneler her ne kadar kıyamet sonrası bir hayatın tasvirleri gibi görünse de İslam'ın tebliğ ettiği kıyamet sonrası hayatıyla uyuşmaz. İslam'ın anlattığı kıyametin sonrası dünyada değil; Cennet, Cehennem, Araf vb. metafizik yerlerde yaşanacaktır. Anlatıcıya göre ise bu dünya üzerinde, "bu derin ve vahşi vadide yeni bir hayat başlayacak"tır (Pamuk 1991: 20).

Hurûflilik panteist bir mistik düşüncedir. Bu düşünce tanrıyı, ahireti, cennet ve cehennemi görünen maddi evrenin içinde kavrar. Romanda tasvir edildiği haliyle, dünya üzerinde görülen bir kıyamet sonrası ve cennet karşımıza çıkar. Gölpınarlı Hurûfliğin kıyamete dair bu inancını şöyle anlatır: "Böylece bütün peygamberlerin müjdeledikleri devir başlamış, kıyamet kopmuş, dünyâ, âhîret olmuştur" (1973: 20).

Celal'in "Boğaz'ın Sularının Çekildiği Zaman" yazısı her ne kadar yaklaşan bir felaketi haber verse de Hurûflerin inandıkları, Fazlullah'ın haber verdiği kıyamete özgü nitelikler taşır. Romanda Celal'le Fazlullah'ın aynılaşan kişiliği bu haberi daha anlamlı kılar. Öncelikle Hurûflerin haber verdikleri kıyamet, bu dünya üzerinde gerçekleşecek, sonrasındaki hayat yine bu dünya üzerinde başlayacaktır. Bu inanca göre Fazlullah; Mehdi, Mesih gibi dini kaynaklarda haber verilen kişilerin özelliklerine sahiptir. Bunun yanında Fazlullah'ın dünyaya gelişi, kıyametin kopuşunun, yeni bir hayatın dünya üzerinde başlayacağını işaretidir. "Boğaz'ın Sularının Çekildiği Zaman" adlı yazı, Celal'in Fazlullah ile bütünleştiği, gelecekte haber verdiği, kıyamete ve sonrasına dair Hurûflere özgü inanışların yazarın muhayyilesiyle birleşerek sunulduğu bir bölümdür.

Romanın sonuna doğru Celal'in yedek olarak köşesinde yayımlanmak üzere bıraktığı yazıların bitmeye başladığını görürüz. Romanda geriye sayımla birlikte gerilim duygusu canlı tutulur. Galip eksilen her yazıyla birlikte, Celal'in köşesinin boş kalacağı o günü, bir felaketin yaklaştığını dehşetle hissederek bekler. O gün Boğaz'ın sularının çekileceği, bir nevi kıyamet günüdür.

Sayı Sembolizmi

Sayıların gizli anlamlarının olduğu, bu anlamların gündelik hayata etki ettiği düşüncesi binlerce yıl öncesine dayanır. Eski Mısır, Çin, Mezopotamya ve Hint medeniyetlerinde sayılar ve matematiksel hesaplar astronomik olayların önceden belirlenmesinde kullanılmıştır. Antik Yunan medeniyetiyle sayıların gizemleri olduğu düşüncesi ortaya çıkmıştır. İslam Medeniyeti bu mirası devralmış, İbn Arabî gibi birçok önemli düşünür ebced ve cifr gibi sayılardan anlamlar çıkaran ilimler meydana getirmiştir. Hurûf ilmi bu ilim geleneğinin devamıdır.

Yazar, romandaki gizemi sağlamak için sayı sembolizminden yararlanmış. Galip'in Rüya'yı kaybettiği gün, tanışmalarından "19 yıl, 19 ay, 19 gün" sonradır. Rüya'nın Galip'i terk ederken bıraktığı not 19 kelimedir. Fazlullah'ın etrafında ona inanan 7 kişi yer almıştır. Bu 7 kişinin marifetiyle bilginlerden, beylerden birçok müridi olmuştur. 7 sayısı Fatih suresinin 7 ayetten oluşması nedeniyle Hurûfler için önemlidir (Gölpınarlı 1973: 18). Onlara göre bu 7 ayet insan yüzündeki 7 hatla uyum içindedir. Romanda Celal'e ulaşmak için kullanılan 7 adet telefon numarası vardır.

Hurûfler

Celal, Milliyet gazetesine yazdığı yazılara sadece müritlerinin anlayabileceği gizli mesajlar yerleştirir. Onlara cevaplar yazar, fotoğraflarını ister, el yazılarını inceler. Onları karşı koyamayacakları bir gizemin, sırrın içine çeker. Bu sır, ihtilal fikrinin, kıyametin, Mehdi'nin gelişinin, kurtuluş saatinin bilgilerini içerir. Ayrıca bu müritler şeyhleri Celal'in her yayınlanan yazısını Hurûflere özgü harf ve sayı şablonlarıyla yorumlayarak doğaüstü olaylara, hayatın görünmeyen yüzüne dair bilgiler elde ederler. Örneğin "Kendimi dışarıdan seyrederken düşünüyordum bunları" cümlesini gören müritler, bunun kendilerine özel bir mesaj olduğunu anlayacaklar ve kendilerini yeni bir hayata ve yolculuğa çıkaracak bir serüvene başlayacaklardır. Bu yazıları çözmeye çalışan müritlerden biri de Galip'tir. Galip, romanda sadık bir müridin birçok özelliğini bize gösterir. Bağlı olduğu Celal'in tüm yazılarını okur, bu yazılardan kimsenin alamayacağı tatlar ve kimsenin çıkaramayacağı anlamlar çıkarır.

Romana göre "bütün şifrelerin, bütün formüllerin başlangıç noktası, her yolcunun kendi yüzünde okuyacağı harflerdir." (Pamuk 1991:296) Anlamları çıkarıp yola çıkmak isteyen her mürit önce kendi yüzünü tanımalıdır. Galip kendi yüzünde daha önce keşfetmediği harfler bulur. Yüzü harflerle dolu bir kâğıt parçası gibi önünde durmaktadır. "...Galip'in her sabah dalgın dalgın tıraş ettiği yüzün topografyası içinde, gözlerin, kaşların, bütün Hurûflerin üzerine ısrarla elifi yerleştirdikleri burnun ve 'yüz çemberi' denilen yuvarlak yüzün içindeydiler. Sanki artık zor olan, harfleri okuyabilmek değil de okuyamamaktır" (Pamuk 1991: 299). Galip yansımasına espri ve şüpheyle bakmaya çalışsa da yüzünün kıvrımları açık seçik bazı harfleri işaret eder. Aynanın karşısında kalakalmıştır.

Galip'in kendinde keşfettiği esrar, şehre bakışını da değiştirir. İstanbul artık eskiden bildiği İstanbul değil, esrarını yeni keşfettiği başka bir İstanbul'dur. Kapalıçarşı'da dolaşırken gördüğü tuhaf nesnelere ona "milyonlarca kişinin geçici olarak sürgün edildiği anlaşılmasın bir ülkenin korkutucu işaretlerini" (Pamuk 1991: 313) çağrıştırmaktadır. Galip kendi yüzünü okuduğundan beri şehir farklı bir hal almıştır. Daha önce binlerce kere gördüğü, gezdiği sokakları, arabaları, ağaçları sanki ilk kez görmektedir. Onun gözünden şehir sanki ilk kez fethedilmiş gibidir. Bu kendinden geçmiş halde Galip, Fatih Sultan Mehmet'in gözünden şehre bakmaktadır.

Şehrin esrarını ilk keşfedenlerden biri de Fatih Sultan Mehmet'tir. Hurûfî risalelerinin yardımıyla şehirdeki her kapıyı, her köprüyü, her sokağı, her çınar ağacını bir işaret olarak görür. Galip, Hurûfler ve Hurûfî risaleleri bir kumpas sonucu yakılmasa, Fatih Sultan Mehmet'in bu şehri nasıl göreceğini merak eder.

Galip, Sahaflar Çarşısı'ndan geçerken Elif Kitabevi gözüne takılır, ona bu isim bir işaret olarak görünür. Her zaman önünden geçtiği bu dükkân adını, Arap alfabesinin ve Allah'ın adının ilk harfi olan, aynı zamanda Hurûflerin tüm âlemin içinden çıktığına inandıkları "Elif" harfinden alır.

Celal'in yazılarını okurken Galip'in kullandığı anlam çıkarma yöntemleri çok çeşitlidir. Harfleri, heceleri, kelimeleri seçerek yeniden düzenler. Bu düzenden anlamı tahmin etmeye çalışır. Çoğu zaman anlam, bunları yapmadan da kendini gösterecek kadar açıktır. Sadece yapılması gereken Celal'in yazısının inançla okunmasıdır. Anlam tam olarak ortaya çıkmadığında Galip, "sırta sezgi ve inançla değil, akılla yaklaşabileceğine karar vererek, kalemle yazının kenarına yeni notlar almaya, bambaşka hece ve kelimeleri işaretlemeye" (Pamuk 1991: 196) başlar.

F. M. Üçüncü, Celal'in yazılarını okuyarak ona hayranlık besleyen, bu yazılardan kıyamete, Doğu'nun kurtuluşuna, ihtilale dair alametler çıkaran bir subaydır. Ona göre harflerin sırrından haberdar olmayanlar, bu dünyada kendi yüzlerinin yavanlığından başka bir şey bulamazlar. Galip'le yaptığı uzun telefon görüşmesinde, karşısındakini Celal sanarak, ondan kurtuluş gününün artık yaklaştığını söylemesini, ondan haber bekleyen müritlerine yeryüzünde kurulacak cennetin müjdesini vermesini ister. Bu cennetin kurulacağı gün, Milli Piyango biletlerinde artık boşun olmayacağı, sarhoş kocaların karılarını dövmeceği, meydanlarda bandoların çalacağı, bir gün herkesin meşhur ve kahraman vb. olabileceği bir gündür.

Galip, İngiliz gazeteciyle birlikte Merih Manken Atölyesi'nin altında, Galata'nın dehlizlerinde "tarihimizi, bizi biz yapan şeyi" görmeye gider. Manken ustasının yaptığı mankenlerin arasında "yüzlerine, alınlarına harfler yazılmış esrarengiz kişileri, bu harflerin sırlarını ortaya çıkarmış bilgeleri ve bu bilgelerin halifeliğini yapan günümüz ünlülerini" görürler. Burada bahsedilen bilgiler kuşkusuz Hurûfî dervişleridir.

Galip'e göre bütün harflerin, bütün kelimelerin anlattığı tek bir hikâye vardır. Bu hikâye, dünyanın içinde başka bir âlem olduğudur. Galip bu sırrı ortaya çıkarmaya çalışır. Celal, gazeteci ustaları dinlerken tartışılan konulardan biri de Galip'in sözünü ettiği "dünyanın içine esrarla gizlenmiş ikinci bir âlem" dir (Pamuk 1991: 82).

Romanda ev kadınlarının kendilerine özgü dünyası esrarlı bir âleme benzetilir. Bu esrarlı âlemin "yasaklanmış bir tarikat[a]" (Pamuk 1991: 55) benzemesi, gizli törenlerinin olması, bu kadınların paylaştıkları bir suçları ve tarihleri olması bize Hurûfliği anımsatır. Galip'in bu esrarlı âleme dair sorularını, Rüya cevapsız bırakır.

Galip'in arkadaşı Saim, bireysel araştırmaları sırasında Bektaşiliğe ilgi duyar. Bektaşiliğin tarihini incelerken, Arnavutluk'ta Bektaşilerin ne kadar güçlü olduğunu, yeniçerilerin içindeki varlıklarını, Cumhuriyet'ten sonra Marksizm, Leninizm kisvesiyle ortaya çıkışlarını öğrenir. Okuduğu kitaplar arasında Hurûfliğe dair olan kitaplar da vardır. İncelemelerine göre Bektaşiler harf ve kelime oyunlarını Hurûflilerden devralmıştır. Bu kelime oyunlarını, Saim'in koleksiyonunu yaptığı sol dergilerde hala görmek mümkündür.

Romanda Şehzade Osman Celalettin Efendi'den Fransızcadan polisiye romanlar çeviren bir Hurûfi olarak bahsedilir.

Celal'in müritleri arasında cennette yerleşecekleri apartmanların planlarını yüzlerinde gören otobüs biletçileri, ebced yöntemiyle Mehdi'nin geleceği günü hesaplayan kadastro memurlarıyla havagazı tahsildarları, simitçiler, eskiciler ve dilenciler bulunmaktadır.

Celal'in müritlerinden F.M. Üçüncü aldatıldığını düşünür. Tüm gizli anlamların boş olduğunu, Celal'in kendisi dâhil tüm müritlerine yalan söylediğini düşünür. Bu kırılma, onda Celal'i öldürmeye kadar gidecek bir nefrete dönüşür.

F.M. Üçüncü ve Galip'in aradıkları işaretler romanın sonunda açıklığa kavuşmaz, muğlak hakikatler olarak kalırlar. Romancının bıraktığı bu boşluğu Ian Almond şöyle açıklar:

"*Kara Kitap*'ın evreninde pek çok gösterge olabilir, ancak kendimizden başka hiçbir mistik gösterilene işaret etmezler. Çözülecek hiçbir gizli mesaj ve kesinlikle, bulunacak hiçbir gizli hazine yoktur." (2013: 127)

Sonuç

Kara Kitap'ta Hurûflilik, romanın anlam katmanlarından birini oluşturur. Hurûflilik inancı, romanın bir saat gibi işlemlerini sağlayan, romana ihtiyacı olan sürükleyicilik, gizem, anlam arayışı vb. bileşenleri kaynak olarak sunar.

Hurûflilerin Anadolu'daki 600 yıllık serüveni, Fatih Sultan Mehmet'le kurdukları diyalog, Bektaşilerin içinde inançlarını sürdürmeleri gibi pek çok detay romanın kentli dokusunu aşmasını, tarihi bir gerçekliği arka plana alarak derinleşmesini sağlar. Hurûflilerle ilgili bilinenlerin yanı sıra bilinmeyen pek çok şeyin olması, Celal'in Fazlullah ile birleşen kişiliği arayış romanını gizemli kılar.

Hurûflilik, roman boyunca Galip'in anlam arayışına eşlik eder. Hurûfliğin yüz okuma, sayı sembolizmi gibi yöntemleri, Galip'in bu anlamı ortaya çıkarmak için kullandığı yöntemlerdir. Romanın tamamında bu anlam arayışının boşa çıktığını söylemek

mümkündür. Tahsin Yücel gibi araştırmacılar romanda gizem, esrar, sır, mana olarak sürekli ifade edilen bu bilinmezin romanda açığa çıkmadığını, bunun bir kusur olduğunu ifade etmişlerdir (2013:54).

Hurûfilik her ne kadar İslam dışı bir anlayış olarak görülse de Anadolu'daki siyasi, dinî, kültürel hayata büyük etkileri olmuştur. Bu gelenek divan ve halk şairlerince benimsenmiş ve bu inancın çerçevesinde eserler kaleme alınmıştır. Son 150 yıllık modern edebiyatımızda, bu inancın kendini edebî eserlerde göstermediğini, gerek sekülerleşmenin, gerek de bu inancı taşıyanların artık var olmamaları neticesinde Hurûfliğin işlenmediğini söylemek mümkündür. Orhan Pamuk'u farklı kılan, unutulmuş bir inanç olan Hurûfliği sekülerleştirip romanının temalarından biri yaparak, Hurûfliğin inançlarını romanın işleyişinin bir parçası haline getirmesidir.

Okuyucu gözünden bakıldığında *Kara Kitap* anlaşılması zor bir kitap olarak görülmüştür. Ansiklopedist bir roman olan *Kara Kitap* içinde çok farklı anlam katmanlarını barındırır. Bu katmanlardan yalnızca biri olan Hurûfliğin romanın içindeki yerini açıklayan bu makale, okuyucunun romana olan vukufiyetini arttıracaktır.

Kaynakça

- Aksu, Hüsametdin (1998). "Hurûfilik" *TDV İslam Ansiklopedisi*. C. 18. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı. 408-412.
- Almond, Ian (2013). *Yeni Oryantalistler, Nietzsche'den Orhan Pamuk'a İslam'ın Postmodern Temsilleri*. Bahar Çetiner-Talha Can İşsevenler (Çev.), İstanbul: Pinhan.
- Ballı, Hasan Hüseyin (2010). *Fazlullah-ı Hurûfî Ve Hurûfilik*. Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Esterabadi, Fazlullah (2012). *Cavidan-Nâme- Dürr-i Yetim İsimli Tercümesi*. Fatih Usluer (Haz.), İstanbul: Kbalcı.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1973). *Hurûfî Metinleri Kataloğu*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2013). *Osmanlı Toplumunda Zındıklar ve Mülhidler, 15.- 17. Yüzyıllar*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt.
- Pamuk, Orhan (1991). *Kara Kitap*. İstanbul: Can.
- Schimmel, Annemarie (2012). *İslam'ın Mistik Boyutları*. İstanbul: Kbalcı.
- Yücel, Tahsin (2013). "Kara Kitap", *Kara Kitap Üzerine Yazılar*. Nüket Esen (Der.) İstanbul: İletişim.